

LAS I GOSPODARKA LEŚNA W ZASIĘGU ODDZIAŁYWANIA MIAST W POLSCE

Roman Jaszczak

Abstrakt

W Polsce lasy w miastach i wokół miast obejmują 651 483 ha będących w zarządzie Lasów Państwowych i 21 173 ha będących własnością gmin, co stanowi to odpowiednio 7,22 i 0,23% ogólnej powierzchni lasów w Polsce. Zgodnie z Ustawą o lasach z 1991 r. lasy w zasięgu oddziaływania miast uznawane są za ochronne. W kolejnych Instrukcjach urządzania lasu (1957, 1970, 1980, 1994, 2003) pojawiały się różne kategorie lasów ochronnych, zaś w Zasadach hodowli lasu (2003) pisze się o strefach zagospodarowania rekreacyjnego. Problemem lasów w miastach jest fakt, że mogą one należeć do różnych właścicieli (Skarbu Państwa, gmin i osób prywatnych). Pełnią one jednak wiele funkcji, przede wszystkim pozaprodukcyjnych, wśród których można mówić o funkcjach rekreacyjnych, wypoczynkowych, edukacyjnych, zdrowotnych, klimatycznych, filtracyjnych, krajobrazowych, przyrodniczych, ochronnych. Produkcja drewna (funkcja produkcyjna) ma raczej niewielkie znaczenie. Lasy rosnące w zasięgu miast odgrywają także istotną rolę w przestrzeni kraju. Od początku lat dziewięćdziesiątych pisze się o lasach w zasięgu aglomeracji, wyróżnianych w ramach tzw. jednostek przestrzennych leśnictwa. Część z tych lasów rosła także w granicach obszarów problemowych leśnictwa. Lasy w zasięgu miast stanowią istotny element przestrzeni przyrodniczej i krajobrazowej, w której granica las – miasto ulega coraz bardziej zatarciu. Rodzi to różnego rodzaju konfliktowe i problemowe sytuacje, które nie zawsze są możliwe do rozwiązania przez administracje zarządzające lasami. Szczególnie dotyczy to lasów komunalnych administrowanych przez władze miejskie, które nie mają do dyspozycji zbyt wielu narzędzi prawnych (zapisów w ustawach, instrukcji, zasad i zarządzeń) do prowadzenia gospodarki leśnej.

Słowa kluczowe: lasy miejskie, historia, podstawy prawne, funkcje, gospodarka leśna, lasy ochronne, lasy uzdrowiskowe, lasy w strefie oddziaływania przemysłu, lasy w zasięgu aglomeracji, obszary problemowe leśnictwa, strefy zagospodarowania rekreacyjnego

FOREST AND FOREST ECONOMY WITHIN THE RANGE OF INFLUENCE OF TOWNS AND CITIES IN POLAND

Abstract

Forests situated in and around towns and cities are administered by the State Forests and cover the area of 651 483 ha, whereas 21 173 ha of forests are owned

by communes, which corresponds, respectively to 7.22% and 0.23% of the total forest area in Poland. According to the Forest Act of 1991, forests situated within the area of influence of towns and cities are treated as protection forests. In consecutive Instructions of forest management (1957, 1970, 1980, 1994, 2003) different categories of protection forests appeared, whereas in Principles of Silviculture (2003), the term of 'recreational management zones' is used. One of the problems of municipal forests is the fact that they may be owned by various owners (State Forests, communes, private persons). However, these forests play many different functions, primarily non-productive, which, among others include: recreational, relaxation, educational, health, climatic, filtration, landscape, natural, protection functions, whereas timber production (production function) is of lesser importance. Forests growing within the range of towns and cities and well as in their vicinities play a significant role in the space of the entire country. Since early 1990s discussions have been going on about forests situated within the reach of large agglomerations distinguished within the framework of so called the forestry spatial units. Parts of these forests were also growing within ranges of forestry problem areas. Forests situated inside as well as within the reach of towns constitute a significant element of the natural and landscape space in which the boundary forest – town becomes less and less vivid. This sometimes gives rise to various kinds of conflict and problem situations which are not always easy to solve by the administration managing forests. This refers, in particular, to communal forests administered by municipal authorities who have insufficient legal tools at their disposal (bill regulations, instructions, principles and directives) to carry out forest economy.

Key words: municipal forests, history, legal basis, functions, forest economy, protection forests, spa forests, forests in the industrial impact zone, forests within the range of influence of agglomeration, problem areas of forestry, zones of recreational management

Wstęp

Historia lasów miejskich sięga wczesnego średniowiecza. W tych czasach były one własnością kleru i władców feudalnych, a ich główną funkcją było zapewnienie miejsca polowań i rekreacji oraz dostarczenie surowca drzewnego ich właścicielom. Początkowo były to lasy naturalne, które z czasem były zastępowane lasami, parkami, ogrodami i zadrzewieniami posadzonymi przez człowieka. Przykładem są rezydencjalne ogrody w Warszawie i Białymstoku oraz parki w Kaliszu, Poznaniu i Jeleniej Górze. Służyły one przede wszystkim arystokracji i przedstawicielom wyższych klas społecznych. Jednak w miarę rozwoju mieszczaństwa i umacniania się jego wpływów powstały również lasy miejskie, dostępne już ogółowi społeczeństwa, które pełniły zarówno funkcję produkcyjną, jak i rekreacyjną. Od drugiej połowy XIX w. opiekę nad lasami w miastach zaczęły stopniowo przejmować władze miejskie, tak, że na początku XX w. większość lasów w granicach administracyjnych dużych miast była w ich zarządzie (Gesprych 2006, Kaliszewski 2006).

Więcko (1960) podaje, że rada miasta Torunia już w 1410 r. zabraniała dowolnego zbierania drewna w lasach miejskich. W 1587 r. rada miejska miasta Torunia wydała instrukcje dla leśniczych, w której zabroniono ścinać drewno świeże, wybierać dzikie pszczoły, chodzić ze strzelbą, wypalać popiół i chwycać ptaki do św. Jakuba. W 1588 r. rada miejska wyznaczyła ściśle okęgi swoim leśniczym, a w 1636 r. spośród nich rada wyznaczyła nadleśniczego – *starszego* i jego pomocnika – *współstarszego*.

W Królestwie Polskim lasy miejskie były w zarządzie Komisji Rządowej Spraw Wewnętrznych i Duchownych, która bezpośredni nadzór zlecała prezydentom i burmistrzom miast, natomiast ich administracją zajmowali się urzędnicy (*leśniczowie* i *podleśni*) i *oficjaliści leśni* (tj. *strażnicy*, *strzelcy*, *dozorcy*, *gajowi*, *borowi*), posiadający odpowiednie kwalifikacje. Ponadto w lasach miasta Gombin pracował *inspektor lasów*, a nad lasami miast Pyzdr, Zagórowo i Kalisz nadzór miał *assessor nadleśny*. Spośród 455 miast lasy posiadało tylko 80 z nich. Pod względem zajmowanej powierzchni najwięcej lasów było w miastach Gostynin, Pyzdry, Kalisz, Szczerców, Radomsk i Gombin. W 1852 r. urządzone były lasy tylko pięciu miast – Gombina, Gostynina, Pyzdr, Zagórowa i Kalisza. Ich mieszkańcy *cieszą się z tych zarządzeń, które zapewniając im zaspokojenie tegoczesnych potrzeb z lasów. zarazem utrwalają kapitał leśny na dalsze czasy, dla użytku potomności*. Jednak *drzewostany lasów miejskich w zwartości i rębności ustępują lasom rządowym*. Z punktu widzenia administracyjnego najwięcej lasów miejskich było w guberni warszawskiej, a najmniej w guberni płockiej. W większości lasów miejskich nie było podziału na mniejsze jednostki (stanowiły one jeden obręb), jedynie w kilku przypadkach były one dzielone na tzw. *obręby administracyjne* i *straże* (Połujański 1854). Lasy miejskie służyły przede wszystkim do zaspokojenia lokalnych potrzeb – całoroczny opał, budowa nowych budynków i naprawianie starych, wznoszenie mostów, jazów, młynów itd. (Broda 1965).

Po II wojnie światowej lasy miejskie zostały upaństwowione i powołano dla nich organ centralny przy ówczesnym Ministerstwie Administracji i Gospodarki Komunalnej w Warszawie. Jednak organa miejskie zarządzające lasami komunalnymi są w praktyce pozostawione samym sobie, bo wspomniana struktura organizacyjna została z czasem zlikwidowana (Ważyński 2007). Obecnie w kraju funkcjonują cztery leśnictwa miejskie – dwa w Szczecinie oraz po jednym w Łodzi i Olsztynie. W pozostałych ośrodkach miejskich gospodarkę leśną prowadzą starostwa, gminy, miejskie zakłady zieleni, zarządy dróg miejskich oraz inne jednostki organizacyjne. Lasy miejskie w Polsce finansowane są głównie ze środków gminnych funduszy ochrony środowiska, z których pokrywa się m.in. utrzymanie własnych służb leśnych (Geszyrych 2006).

Lasy w zasięgu oddziaływania miast uznawane są za ochronne, co wynika z Art. 15, Ustawy o lasach z 1991 r., w którym zapisano, że *za lasy szczególnie chronione, zwane dalej „lasami ochronnymi”, mogą być uznane lasy, które są m.in. położone w granicach administracyjnych miast i w odległości do 10 km od granic administracyjnych miast liczących ponad 50 tys. mieszkańców; znajdują się w strefach ochronnych uzdrowisk i obszarów ochrony uzdrowiskowej oraz są trwale uszko-*

dzone przez przemysł. Wymienione grupy lasów są bezpośrednio lub pośrednio powiązane z aglomeracjami miejsko-przemysłowymi i miastami, dlatego w dalszej części pracy będą omawiane zagadnienia związane właśnie z tymi grupami lasów.

Celem pracy jest przedstawienie aktualnych problemów związanych z lasami znajdujących się w zasięgu oddziaływania miast, z punktu widzenia zarządzania i hodowli lasu, danych statystycznych, planowania przestrzennego oraz prawa i zarządzania.

Lasy w zasięgu oddziaływania miast w świetle instrukcji zarządzania lasu

Instrukcja zarządzania lasu z 1957 r. wyróżniła dwie grupy lasów – gospodarcze i ochronne. W przypadku lasów ochronnych zapisano, że są to lasy, w których obok produkcji drzewnej dominującego znaczenia nabierają inne ważne funkcje ogólnospołeczne. Wśród nich wyróżniono m.in. lasy uzdrowiskowo-klimatyczne oraz lasy strefy zieleni wysokiej, do których zaliczono lasy wokół większych miast, ośrodków przemysłowych i na obszarach przemysłowych o gęstym zaludnieniu.

Kolejna instrukcja zarządzania lasu z 1970 r. uszczegółowiła poszczególne kategorie lasów ochronnych. Wśród nich wymieniała: lasy uzdrowiskowo-klimatyczne, położone w sąsiedztwie uzdrowisk i sanatoriów, lasy przeznaczone do masowego wypoczynku ludności, położone na terenach leśnych o szczególnych walorach rekreacyjnych i estetycznych, oraz lasy strefy zieleni wysokiej tj. lasy w sąsiedztwie miast i osiedli, lasy wokół zakładów przemysłowych oraz lasy na wielkoobszarowych terenach przemysłowych.

Instrukcja zarządzania lasu z 1980 r. wyróżniła, podobnie jak w 1970 r., lasy uzdrowiskowo-klimatyczne i lasy przeznaczone do masowego wypoczynku (ale tylko w części położonej na terenach ośrodków turystyczno-wypoczynkowych i w najbliższym ich otoczeniu oraz na terenach wypoczynkowych), a także lasy strefy zieleni wysokiej położone wokół zakładów przemysłowych oraz lasy w strefie oddziaływania przemysłu, położone na terenach zagrożenia przez emisje pyłów i gazów wydzielanych przez zakłady przemysłowe.

Od 1994 r. wśród lasów ochronnych wymieniane są m.in. (Instrukcja ... 1994, 2003): lasy w granicach administracyjnych miast i do 10 km od miast liczących ponad 50 tysięcy mieszkańców (bez względu na formę własności), lasy uzdrowiskowe wraz ze strefą ochronną oraz lasy wokół sanatoriów, lasy uszkodzone przez przemysł.

Lasy w zasięgu oddziaływania miast w świetle danych statystycznych

Według ostatnich danych lasy w miastach i wokół miast zajmują 651 483 ha w przypadku lasów będących w zarządzie Lasów Państwowych i 21 173 ha w przypadku lasów gminnych (tab. 1 i 2). Stanowi to odpowiednio 7,22 i 0,23% ogólnej powierzchni lasów w Polsce. W skali podziału administracyjnego kraju, lasów będących w zarządzie Lasów Państwowych jest najmniej w województwie małopolskim (15 316 ha), a najwięcej w województwie wielkopolskim (73 843 ha).

W odniesieniu do regionalnych dyrekcji Lasów Państwowych najmniej jest ich w RDLP Kraków (15 024 ha), a najwięcej w RDLP Toruń (65 830 ha). Natomiast w przypadku lasów gminnych najmniej jest ich w województwie lubuskim (45 ha), a najwięcej w województwie dolnośląskim (3425 ha).

Mówiąc o miastach często ma się na myśli aglomeracje miejsko-przemysłowe. Zanieczyszczenia emitowane przez miejscowy przemysł powodują określone szkody w ekosystemach leśnych.

Tab. 1. Powierzchnia lasów w miastach i wokół miast, lasów uzdrowiskowych oraz w strefie oddziaływania przemysłu będących w zarządzie Lasów Państwowych oraz lasów w miastach i wokół miast będących w zarządzie gmin według województw – stan na 1.01.2006 (Ochrona środowiska 2007)

Table 1. Area of the forest in and around the cities, spa forests and forests in the industrial impact zone manager by the State Forests and forests in and around the cities being managed by communes according to voivodeships – status on Jan 1, 2006

Województwa	W zarządzie Lasów Państwowych			Lasy gminne	
	w miastach i wokół miast	uzdrowiskowe	w strefie oddziaływania przemysłu	razem	w tym w miastach i wokół miast
	(ha)				
Polska	651 483	60 382	481 185	26 601	21 173
w tym województwo:					
dolnośląskie	52 974	19 538	48 053	3 538	3 435
kujawsko-pomorskie	66 550	1 084	10 074	1 531	1 497
lubelskie	20 555	586	6 416	46	46
lubuskie	56 646	272	10 668	67	45
łódzkie	42 194	170	41 573	1 504	1 503
małopolskie	15 316	11 714	25 409	2 425	1 268
mazowieckie	46 111	–	19 520	837	789
opolskie	16 354	–	66 759	753	460
podkarpackie	34 761	2 370	39 207	3 887	347
podlaskie	21 945	13 447	–	280	269
pomorskie	56 698	1 631	–	2 068	2 066
śląskie	24 179	3 244	179 660	2 155	2 085
świętokrzyskie	43 474	1 034	20 988	105	105
warmińsko-mazurskie	27 223	664	–	1 854	1 845
wielkopolskie	73 843	411	9 477	2 957	2 867
zachodniopomorskie	53 020	4 217	3 381	2 596	2 546

Tab. 2. Powierzchnia lasów w miastach i wokół miast, lasów uzdrowiskowych oraz w strefie oddziaływania przemysłu będących w zarządzie Lasów Państwowych – stan na 1.01.2006 (Leśnictwo 2007)

Table 2. Area of the forest in and around the cities, spa forests and forests in the industrial impact zone manager by the State Forests – status on Jan 1, 2006

RDLP	Powierzchnia lasów (ha)		
	w miastach i wokół miast	uzdrowiskowych	w strefie oddziaływania przemysłu
Ogółem	651 483	60 382	481 185
w tym RDLP:			
Białystok	29 751	13 960	–
Gdańsk	47 696	316	–
Katowice	43 059	3 244	272 137
Kraków	15 024	11 714	2 622
Krosno	16 716	2 370	39 207
Lublin	38 138	586	6 416
Łódź	50 937	170	49 467
Olsztyn	17 380	151	–
Piła	31 197	55	–
Poznań	43 984	356	14 531
Radom	55 834	1 034	31 302
Szczecin	58 356	–	3 381
Szczecinek	36 882	5 532	–
Toruń	65 830	1 084	7 278
Warszawa	19 916	–	–
Wrocław	52 838	19 538	48 324
Zielona Góra	28 305	272	6 520

W 2006 r. w strefie oddziaływania przemysłu było 481 185 ha lasów będących w zarządzie Lasów Państwowych, przy czym w kilku RDLP (Białystok, Gdańsk, Olsztyn, Piła, Szczecinek i Warszawa) takich lasów nie było, a z pozostałych RDLP najmniej ich było w RDLP Kraków (2622 ha), a najwięcej w RDLP Katowice (272 137 ha).

Zupełnie inne znaczenie mają lasy uzdrowiskowe. Są one położone zazwyczaj w i wokół małych miejscowości, w których są sanatoria. Ich podstawową rolą jest utrzymanie panującego w nich swoistego mikroklimatu, korzystnego dla kuracjuszy. Ich łączna powierzchnia wynosiła w 2006 r. 60 382 ha. W województwach

mazowieckim i opolskim nie było takich lasów, natomiast w pozostałych województwach najmniej ich było w województwie łódzkim (170 ha), a najwięcej w województwie dolnośląskim (19 538 ha). W przypadku regionalnych dyrekcji Lasów Państwowych lasów uzdrowskowych nie było w RDLP Szczecin i Warszawa, a z pozostałych RDLP najmniej ich było w RDLP Piła (55 ha), a najwięcej w RDLP Wrocław (19 538 ha).

Lasy w miastach na prawach powiatu

Dane dotyczące powierzchni gruntów leśnych, z uwzględnieniem właścicieli lasów i lesistości w 65 miastach na prawach powiatu przedstawione są w tabeli 3. Wynika z niej, że wśród nich tylko jedno miasto – Świętochłowice, nie posiada w swoich granicach gruntów leśnych. Z pozostałych 64 miast najmniej gruntów leśnych posiada Krosno (25 ha), a najwięcej Warszawa (7578 ha). Łączna powierzchnia lasów w miastach wynosi 118 810 ha. Lesistość na obszarze miast jest najniższa w Łomży (0,9%), a największa w Sopocie (51,7%).

Tab. 3. Powierzchnia gruntów leśnych i lesistość w miastach na prawach powiatu w Polsce wg stanu na dzień 31.12.2006 (Leśnictwo 2007)

Table 3. Area of forests and afforestation in towns (province) in Poland – status on Dec. 31, 2006 31.12.2006

Miasto	Powierzchnia gruntów leśnych (ha)				Lesistość
	ogółem	w tym lasy			
		w zarządzie LP	gminne	prywatne	
Biała Podlaska	591	168	2	413	12,0
Białystok	1 843	1 410	180	204	17,6
Bielsko-Biała	3 168	2 206	441	451	24,9
Bydgoszcz	5 018	4 231	145	256	28,0
Bytom	1 329	1 296	–	–	18,7
Chełm	265	258	1	–	7,4
Chorzów	226	221	–	–	6,7
Częstochowa	566	322	32	124	3,4
Dąbrowa Górna	4 395	2 368	85	972	22,8
Gdańsk	4 691	3 348	1 045	116	17,2
Gdynia	6 164	5 354	442	156	44,0
Elbląg	2 141	1 567	488	37	26,2
Gliwice	1 523	1 225	186	18	10,7
Gorzów Wlkp.	412	337	49	10	4,6

Miasto	Powierzchnia gruntów leśnych (ha)				Lesistość
	ogółem	w tym lasy			
		w zarządzie LP	gminne	prywatne	
Grudziądz	1 178	189	860	115	20,2
Jastrzębie Zdr.	587	296	47	240	6,8
Jaworzno	5 280	4 274	346	520	33,7
Jelenia Góra	3 532	1 606	427	150	31,6
Kalisz	414	208	179	21	5,9
Katowice	6 787	6 372	44	83	39,5
Kielce	2 365	1 833	103	370	21,1
Konin	214	108	66	34	2,6
Koszalin	3 382	3 148	87	10	39,1
Kraków	647	233	863	233	11,1
Krosno	25	–	–	25	0,6
Legnica	191	45	–	–	3,3
Leszno	246	171	58	13	7,6
Lublin	1 665	1 294	–	341	11,1
Łomża	31	–	11	17	0,9
Łódź	2 866	199	1 460	1 116	9,6
Mysłowice	1 713	1 613	18	6	25,1
Nowy Sącz	1 503	51	45	513	4,3
Olsztyn	1 943	357	1 316	169	21,6
Opole	935	838	14	51	9,4
Ostrołęka	193	–	55	136	6,8
Piekary Śl.	220	205	–	6	5,3
Piotrków Tryb.	1 419	1 336	3	44	20,6
Płock	427	52	29	306	4,8
Poznań	4 014	1 101	2 110	295	13,4
Przemysł	164	82	41	38	3,7
Radom	738	264	44	417	6,5
Ruda Śl.	1 564	1 458	26	12	19,3
Rybnik	4 654	4 222	–	321	30,7
Rzeszów	221	153	–	67	3,2
Siedlce	218	149	18	25	6,6
Siemianowice Śl.	38	37	–	–	1,5
Skierniewice	95	17	7	70	2,9
Słupsk	509	301	167	–	11,1
Sopot	931	703	193	1	51,7

Tab. 3. cd.
Table 3. cont.

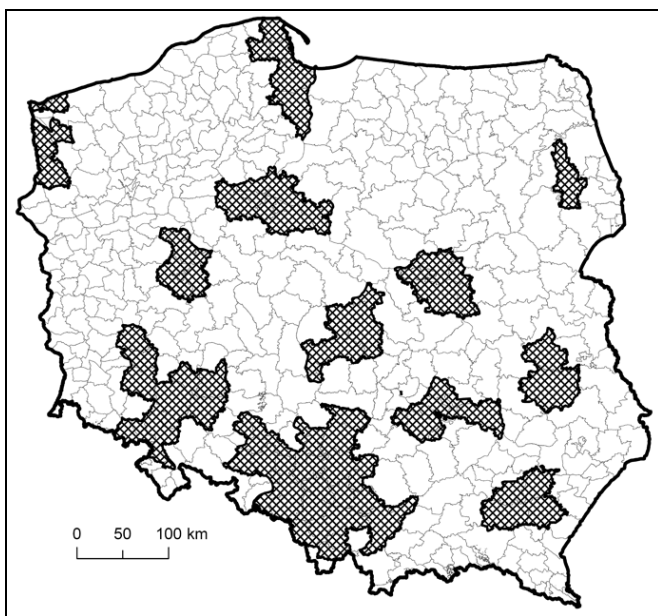
Miasto	Powierzchnia gruntów leśnych (ha)				Lesistość
	ogółem	w tym lasy			
		w zarządzie LP	gminne	prywatne	
Sosnowiec	1 708	965	67	415	18,0
Suwałki	907	779	11	81	13,3
Szczecin	5 022	2 318	2 472	65	16,2
Świętochłowice	–	–	–	–	–
Świnoujście	4 356	3 841	120	23	21,3
Tarnobrzeg	619	284	171	153	7,1
Tarnów	285	125	68	87	3,9
Toruń	2 821	2 009	471	259	23,8
Tychy	2 321	2 109	12	107	27,3
Warszawa	7 578	1 476	435	3 154	14,4
Włocławek	2 140	1 792	190	72	24,4
Wrocław	2 237	1 241	798	15	7,2
Zabrze	1 250	720	465	–	14,8
Zamość	62	–	59	–	2,0
Zielona Góra	2 669	1 970	551	15	43,5
Żory	1 594	1 300	11	242	24,1
Ogółem	118 810	78 155	17 634	13 210	xxx
Przeciętnie	1 856	1 221	275	206	xxx

Na terenie miast lasy są w posiadaniu jednego, dwóch lub trzech właścicieli. Pierwszy przypadek dotyczy sześciu miast – są to lasy Skarbu Państwa będące w zarządzie Lasów Państwowych (Bytom, Chorzów, Legnica i Siemianowice Śląskie) albo lasy gminne (Zamość), albo lasy prywatne (Krosno). Drugi przypadek dotyczy 9 miast, w których właścicielami lasów są Lasy Państwowe i osoby prywatne wraz z wspólnotami gruntowymi (Lublin, Piekary Śląskie, Rybnik, Rzeszów) bądź Lasy Państwowe i gminy (Chełm, Słupsk i Zabrze) lub gminy i osoby prywatne wraz ze wspólnotami gruntowymi (Łomża i Ostrołęka). Natomiast w 49 pozostałych miastach jest trzech właścicieli lasów, o różnym udziale – Lasy Państwowe, gminy i osoby prywatne wraz ze wspólnotami gruntowymi. Lasy Państwowe zarządzają lasami w miastach o powierzchni od 17 ha (Skierniewice) do 6372 ha (Katowice), przy czym w 4 miastach nie posiadają lasów (Krosno, Łomża, Ostrołęka, Zamość). Gminy są właścicielami lasów o powierzchni od 1 ha (Chełm) do 2472 ha

(Szczecin), przy czym w 9 miastach nie posiadają lasów (Bytom, Chorzów, Krosno, Legnica, Piekary Śląskie, Rybnik, Rzeszów, Siemianowice Śląskie). Osoby prywatne i wspólnoty gruntowe posiadają w miastach od 1 ha (Sopot) do 3154 ha (Warszawa), ale nie są właścicielami lasów w 8 miastach (Bytom, Chełm, Chorzów, Legnica, Siemianowice Śląskie, Słupsk, Zabrze i Zamość). Lasy Państwowe mają w swoim zarządzie na terenie miast na prawach powiatu łącznie 78 155 ha, gminy 17 634 ha, a osoby prywatne i wspólnoty gruntowe 13 210 ha lasów.

Lasy w zasięgu oddziaływania miast w ujęciu przestrzennym

Łonkiewicz (1993) wyróżnił 18 obszarów leśnych związanych z aglomeracjami miejskimi (ryc. 1), co związane było z faktem wzrostu poziomu i liczby czynników obniżających poziom życia ludności oraz ze zwiększającym się w związku z tym zapotrzebowaniem na odpoczynek w bezpośrednim kontakcie z przyrodą.

Ryc. 1. Lasy w zasięgu aglomeracji wg Łonkiewicza (1993)

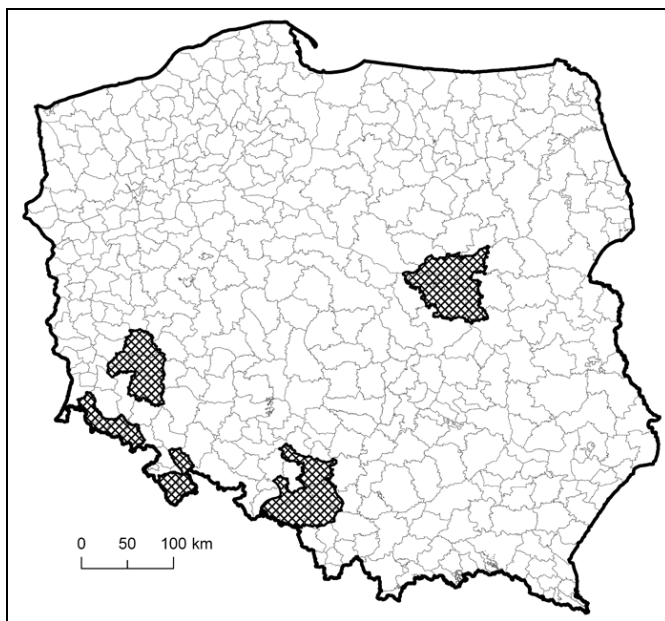
Fig. 1. Forests within the range of influence of agglomeration according to Łonkiewicz (1993)

Lasy w tych rejonach powinny tworzyć pasy zieleni wysokiej wokół miast, zapewniać korzystną cyrkulację powietrza, spełniać rolę filtra redukującego poziom zanieczyszczeń, łagodzić skutki efektu cieplarnianego oraz umożliwiać rekreację w naturalnych warunkach przyrodniczych. Były to więc tereny o wyraźnie wystę-

pującym oddziaływaniu czynników antropogenicznych i potrzebie stosowania nietypowych metod zagospodarowania. Przyjęto następujące kryteria ich wyróżnienia:

- zasięg obszarów zainwestowanych, węzłach i zurbanizowanych aglomeracji miejskich,
- poziom zainwestowania otaczających je gmin,
- klasyfikacja obrębów leśnych według kategorii rekreacyjnego zagospodarowania,
- występowanie przestrzennych form ochrony przyrody i krajobrazu,
- udział powierzchni leśnej, struktura siedlisk i drzewostanów,
- sieć komunikacyjna, czas dojazdu do centrum ośrodków miejskich, liczba mieszkańców.

Łącznie w zasięgu osiemnastu aglomeracji (ryc. 1) znalazło się 159 obrębów leśnych z 80 nadleśnictwami. Przyjęto, że w działalności gospodarczej tych jednostek istotną rolę odgrywać miały zadania z zakresu: zagospodarowania rekreacyjnego, kształtowania korzystnych dla terenów zurbanizowanych układów przestrzennych (np. przez zalesienia) oraz ochrony środowiska leśnego przed skutkami antropopresji.

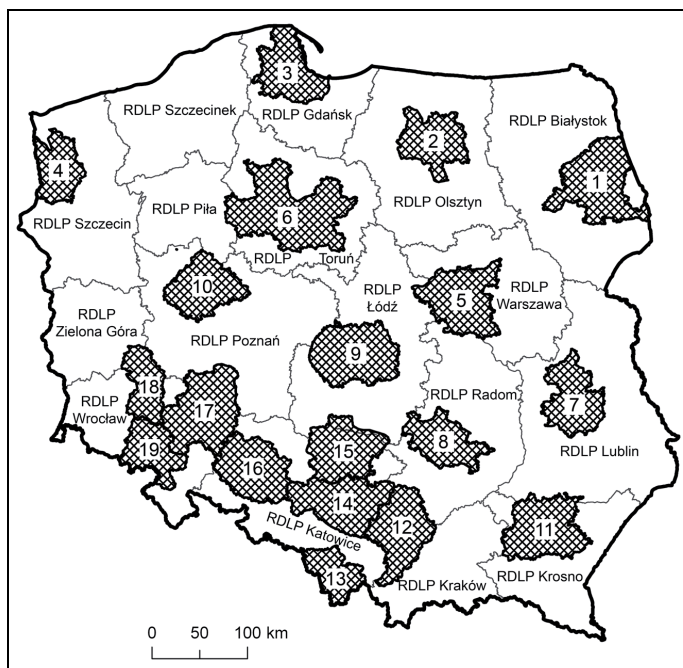

Ryc. 2. Obszary problemowe leśnictwa wg Łonkiewicza (1993)
Fig. 2. Problem areas of forestry according to Lonkiewicz (1993)

Część z nich – lasy aglomeracji warszawskiej i Górnośląskiego Okręgu Przemysłowego były zaliczane także do obszarów problemowych leśnictwa, a na większości z nich występowały jednostkowe cechy obszarów problemowych. Za takie

uważano obszary (ryc. 2) o złożonej strukturze zagospodarowania i znaczącym udziale lasów, na których występujące konflikty przestrzenne wynikające ze stanu lasów, poziomu ich zewnętrznych zagrożeń oraz roli lasu w kształtowaniu równowagi ekologicznej zasadniczo ograniczały możliwości osiągnięcia celów leśnictwa w ramach normalnej gospodarki leśnej. Rozwiązanie występujących konfliktów wykraczało poza możliwości leśnictwa i wymagało wielu aktywnych działań głównie z zakresu ochrony i kształtowania środowiska.

Ważyński (2007) pisał już o 19 obszarach związanych z aglomeracjami. Zasięg strefy wokół miasta stanowiły lasy, które są dla mieszkańców dużego miasta i ośrodków satelickich terenami wypoczynkowymi. Z przedstawionej mapki (ryc. 3) wynika, że tylko na terenie dwóch RDLP (Zielona Góra i Szczecinek) nie ma takich obszarów, natomiast w RDLP Katowice prawie połowa terytorium jest pod wpływem oddziaływania pięciu aglomeracji.

Ryc. 3. Lasy w zasięgu aglomeracji wg Ważyńskiego (2007)

Fig. 3. Forests within the range of influence of agglomeration according to Ważyński (2007)

Funkcje lasów w zasięgu oddziaływania miast

Ze względu na bliskość lasów położonych w zasięgu oddziaływania miast liczba pełnionych przez nie funkcji może być i zazwyczaj jest bardzo duża. Na uwagę zwraca fakt, że dominują funkcje pozaprodukcyjne, wśród których wymienić mo-

zna przykładowo funkcje rekreacyjne, wypoczynkowe, edukacyjne, zdrowotne, klimatyczne, filtracyjne, krajobrazowe, przyrodnicze, ochronne. Produkcja drewna (funkcja produkcyjna) ma raczej niewielkie znaczenie.

Dla przeciętnego *mieszczucha* lasy w miastach i w zasięgu ich oddziaływania dają możliwość kontaktu ze środowiskiem przyrodniczym w silnie przekształconym środowisku antropogenicznym. Tam można po raz pierwszy dostrzec bogactwo przyrody, poznać naturalne środowisko życia wielu zwierząt i roślin. Można zorganizować wycieczkę (pieszą, rowerową, konną), pobawić się z dziećmi. Las oddziałuje korzystnie na ludzką psychikę, pomaga leczyć lub łagodzić objawy wielu schorzeń oraz znaleźć spokój i wyciszenie. Odmierna od miasta struktura i różnorodność wzbogaca wygląd miasta, zmienia jego krajobraz. Poprawia wrażenia estetyczne jego mieszkańców. Las *wciąga* – im dłużej i częściej się w nim przebywa, tym chętniej do niego się wraca. Jako miejsce, w którym miło spędza się czas, las zaczyna być także postrzegany z punktu widzenia jego ochrony i zachowania dla przyszłych pokoleń.

Lasy w zasięgu oddziaływania miast (i nie tylko) chronią przed wiatrem, hałasem i różnego rodzaju zanieczyszczeniami (wylapują cząstki stałe i zanieczyszczenia gazowe, pochłaniają i magazynują węgiel atmosferyczny). Lasy miejskie tworzą swoisty mikroklimat, oddziałujący korzystnie na mikroklimat miejski. Las chroni zasoby wody pitnej i gleby; zmniejsza odpływ wód podczas ulewnych deszczy.

W Polsce w świadomości społecznej istnieje przekonanie, że celem lasów miejskich (komunalnych) jest prowadzenie w nich gospodarki ukierunkowanej na potrzeby wypoczynkowe mieszkańców, a nie maksymalizacja produkcji drzewnej, dającą okazję do osiągnięcia dochodów zasilających miejską kasę (Ważyński 2007). Również lasy będące w zarządzie Lasów Państwowych, a rosnące blisko granic miast, postrzegane są przez społeczeństwo przede wszystkim jako miejsce wypoczynku i rekreacji.

Strefy zagospodarowania rekreacyjnego w lasach w zasięgu oddziaływania miast

W obowiązujących Zasadach hodowli lasu (2003) zapisano, że w lasach rosnących w granicach administracyjnych miast, będących w zasięgu powszechnej penetracji ludności miejskiej oraz w lasach w strefach ochronnych wokół sanatoriów i uzdrowisk wyróżnia się następujące strefy:

- strefę A – intensywnego zagospodarowania rekreacyjnego dla wypoczynku pobytowego, gdzie lokalizuje się stałe obiekty rekreacyjne takie jak: biwaki, campingi, parkingi, urządzenia sanitarne, ujęcia wody,
- strefę B – dla wypoczynku jednodniowego wyposażona w najprostsze urządzenia rekreacyjne i sanitarne,
- strefę C – rozrzedzonego ruchu turystyczno-wypoczynkowego, przeznaczona do poruszania się ludności głównie po trasach spacerowych i szlakach turystycznych.

W przypadku lasów miejskich nie ma zazwyczaj podziału funkcyjnego lasów. Borowski (2006) za Ważyński (2007) wyróżnił pięć stref rekreacyjnego zagospodarowania lasu, które Ważyński (2007) zaproponował dla lasów komunalnych:

- strefę A – intensywną, położoną blisko terenów zabudowanych z budownictwem jedno lub wielorodzinnym, z łatwym dojściem lub dojazdem na miejsca wypoczynkowe, co skutkuje codzienną, stosunkowo dużą obecnością ludzi przez cały w dzień w lesie, w miarę równomiernie przez cały rok,
- strefę B – zrównoważoną, położoną dalej od terenów zabudowanych z budownictwem jedno lub wielorodzinnym, z możliwością dojazdu rowerami lub samochodami, co skutkuje codzienną bytnością ludzi, ale z przewagą okresu od wiosny do jesieni i dni wolnych od pracy,
- strefę C – spokojną, położoną zwykle daleko od zabudowy mieszkalnej, co skutkuje jednostkowym, równomiernym przez cały rok rozproszonym ruchem ludzi,
- strefę D – masową, oddaloną od terenów zabudowanych, ale z dobrymi warunkami dojazdu komunikacją zbiorową lub indywidualną, z masowym pobylem ludzi w pojedyncze dni w roku w zależności od pogody i/lub organizowanych imprez sportowych, rozrywkowych i rekreacyjnych, w których biorą udział w znacznym stopniu dzieci pod opieką dorosłych,
- strefę N – niedostępną dla społeczeństwa ze względu na np. ujęcia wody pitnej, strzelnice, tereny specjalnego przeznaczenia.

Leśna turystyka podmiejska w lasach gospodarczych na przykładzie Nadleśnictwa Karczma Borowa (RDLP Poznań)

W polskim prawie leśnym od dawna utrwalona jest zasada powszechnej dostępności do lasu i korzystania z jego zasobów, która oznacza, że każdemu z mocy prawa przysługuje prawo wstępu do lasu stanowiącego własność Skarbu Państwa. Z punktu widzenia penetracji środowiska leśnego szczególnie rolę przypada lasom położonym wokół aglomeracji miejskich, które są najbardziej predysponowane do pełnienia funkcji leśnej turystyki podmiejskiej. Przykładem jest Nadleśnictwo Karczma Borowa (RDLP Poznań), które od wschodu i południa graniczy z Leszmem, miastem liczącym przeszło 63 tys. mieszkańców. Długość tej granicy to około 10 km. Ponadto 177 ha lasów leży na terenie miasta. W bezpośrednim sąsiedztwie kompleksów leśnych znajdują się leszczyńskie osiedla mieszkaniowe. Mieszkający w nich ludzie, pozbawieni większych przestrzeni i przyrody w sposób naturalny kierują się do pobliskiego lasu, szukając w nim wytchnienia i wypoczynku. Presja mieszkańców Leszna jest pod tym względem bardzo duża, a możliwości dotarcia do lasu jest wiele. Może to być spacer leszczyńskimi plantami, może to być wycieczka rowerowa. Dla wygodnych dojazd samochodem lub autobusem komunikacji miejskiej, a w skrajnym przypadku przejażdżka konna. Na omawianym obszarze nie ma wyznaczonych stref zagospodarowania rekreacyjnego lasów. Dla mieszkańców miasta Leszna Nadleśnictwo Karczma Borowa zorganizowało na swoim tere-

nie m.in. leśną ścieżkę dydaktyczną wraz z polaną wypoczynkową, leśną ścieżkę zdrowia, trasę rowerową do Osiecznej oraz leśną salę edukacyjną. Należy podkreślić, że wymienione przedsięwzięcia udało się zrealizować dzięki współpracy leśników z m.in. Wydziałem Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa, Urzędu Wojewódzkiego, Urzędu Miasta Leszna oraz Powiatowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej. Istniejąca infrastruktura turystyczna cieszy się dużym zainteresowaniem lokalnego społeczeństwa. Pozytywnie świadczy o tym przez prawie cały rok sama obecność ludzi w lesie, którzy spacerują, uprawiają biegi, ćwiczą na przyrządach, jeżdżą rowerami. Las jest miejscem wycieczek przedшкоlnych i szkolnych, dla których prowadzone są lekcje terenowe dostosowane treścią do poszczególnych kategorii wiekowych uczestników. Cyklicznie odbywa się ogólnokrajowa akcja sprzątania świata. Polana wypoczynkowa dobrze służy dzieciom (zabawy na placu zabaw) i dorosłym (ogniska). Wszystko to jest to bardzo budujące i świadczy o tym, jak trafne przedsięwzięcia podejmuje nadleśnictwo, udostępniając las dla sylwaturystyki i rekreacji. Natomiast negatywnym potwierdzeniem jest postępująca bardzo szybko dewastacja ustawionych tablic informacyjnych, koszy na śmieci czy też wyposażenia placu zabaw (Jaszczak, Świgoń 2000, 2004).

Przykład projektu zagospodarowania terenów leśnych położonych przy Zakładach Chemicznych Luboń S.A.

Zakłady Chemiczne Luboń S.A. są producentem nawozów fosforowych od 1917 r. Do II wojny światowej powodowały one w okolicznych drzewostanach jedynie szkody chroniczne, natomiast w okresie powojennym wskutek wzrostu produkcji i jej zakresu nastąpiło gwałtowne pogorszenie się sytuacji. Ogromne ilości emitowanych związków siarki, azotu i fluoru spowodowały uszkodzenia na obszarze około 400 ha, a zasięg szkód dochodził do 4,0 km od źródła emisji. Zachodzące od początku lat dziewięćdziesiątych XX w. korzystne dla środowiska zmiany spowodowały znaczące ograniczenie szkodliwych emisji. Pozostał jednak problem zdezastowanego i zdegradowanego leśnego terenu (tzw. *Lasku Lubońskiego*) znajdującego się w bezpośrednim sąsiedztwie Zakładów. Stwierdzono, że obszar lasku mógłby, po odpowiednim przygotowaniu i urządzeniu terenu, spełniać rolę obiektu rekreacyjnego. Świadczą o tym sami ludzie, którzy mimo braku tam jakichkolwiek urządzeń turystycznych i wytyczonych ścieżek, często odwiedzają ten teren. Może to również być obiekt edukacyjny, gdyż możliwe jest stworzenie ścieżki edukacyjnej poruszającej problem ochrony środowiska leśnego przed negatywnym oddziaływaniem przemysłu.

Pojawiła się oryginalna koncepcja przywrócenia użyteczności oraz udostępnienia zdegradowanych i zdezastowanych obszarów leśnych (o łącznej powierzchni 62,06 ha) okolicznej ludności, przygotowana i opracowana w 2004 r. przez magistrantki i pracowników Zakładu Urządzania Lasu Uniwersytetu Przyrodniczego w Poznaniu (Borowiec 2004, Wojda 2004, Jaszczak i in. 2007).

W projekcie zagospodarowania rekreacyjnego zaproponowano zieloną salę gimnastyczną o powierzchni ca 600 m², na której zlokalizowano 12 stanowisk, ze sprzę-

tami o prostej konstrukcji, estetyczne i o dobrych parametrach z ergonomicznego punktu widzenia. Dodatkowo zaproponowano przygotowanie górki saneczkowej, w miejscu znacznego podwyższenia terenu. W projekcie zagospodarowania turystycznego postanowiono uzupełnić istniejącą trasę rowerową Poznań – Puszczykowo. Zaproponowano postawienie drewnianej wiaty jako miejsca postoju i wypoczynku oraz uporządkowanie jednej z przestrzeni (usunięcie zbędnych krzewów, pników i leżących kłód) i wyposażenie jej w ławki, kosze do śmieci, zadaszenie oraz wyznaczenie miejsca na ognisko. W konsekwencji ma tam powstać polana wypoczynkowa, z malowniczym widokiem na nadrzeczny krajobraz. W projekcie zagospodarowania edukacyjnego wykorzystano fakt istnienia na niewielkiej przestrzeni przykładów szkód powodowanych przez przemysłowe zanieczyszczenia powietrza atmosferycznego. Zaproponowano stworzenie ścieżki dydaktycznej *Las Luboński* o tematyce zoologicznej. Ma ona przebiegać przez tereny leśne, a jej długość wynosiłaby około 3,5 km, a sama trasa miałaby kształt ósemki, co pozwoliłoby na stworzenie dwóch wariantów tras – krótszej i dłuższej, przeznaczonej odpowiednio dla młodszych i starszych dzieci. Na ścieżce zaprojektowano osiem przystanków, z tematycznymi tablicami informacyjnymi. Tak zaprojektowana ścieżka może służyć dzieciom i młodzieży z okolicznych szkół do realizacji treści programowych zakresu przyrody, ochrony środowiska i ekologii.

Gospodarowanie w lasach rosnących w zasięgu miast

Powszechna dostępność lasów, zwłaszcza lasów miejskich i w zasięgu miast, powoduje ich zaśmiecanie i dewastację przygotowanej dla turystów infrastruktury (tablice informacyjne, ławy, stoły, zadaszenia, kosze na śmieci). W przypadku lasów miejskich szczególnym problemem jest brak odpowiednich uregulowań prawnych (omówiono to w dalszej części pracy) i uprawnień służby leśnej, niemożność pozyskiwania środków z funduszu leśnego na edukację przyrodniczą i zagospodarowanie turystyczne. Swoistym zjawiskiem w lasach miejskich są wyścigi motocrossowe, wjeżdżanie samochodem do lasu. Niszczony są plantacje choinek i nowo założone uprawy (Geszczych 2006)

Obowiązująca Instrukcja zarządzania lasu (2003) podaje w §46, pkt 18, że w lasach będących w zarządzie Lasów Państwowych i spełniających funkcje turystyczno-rekreacyjne wskazania gospodarcze powinny być zharmonizowane z wymogami zagospodarowania turystycznego, ochrony i kształtowania krajobrazu leśnego, zgodnie z wytycznymi *Zasad hodowli lasu* (2003). Podkreśla się w nich, że sposób zagospodarowania lasów w strefach A i B powinien uwzględniać zachowanie lub przywracanie naturalnego charakteru lasu z utrzymaniem możliwie dużej ilości ścieżek, polan i miejsc widokowych. Czynności gospodarcze w lasach podlegających zagospodarowaniu rekreacyjnemu, zwłaszcza w zakresie użytkowania lasu, zrywki i wywozu drewna, powinny być wykonywane w okresach zmniejszonego nasilenia ruchu turystyczno-wypoczynkowego. Można przy tym dodać, społeczeństwo zazwyczaj nie rozumie prowadzonych w lesie prac. Bywa, że poczynania leśników

budzą określone wątpliwości, a nierzadko protesty. Wymaga to od całej administracji leśnej prowadzenia mediacji i edukacji w tym właśnie kierunku.

Fakt zaliczenia lasów rosnących w zasięgu miast do kategorii lasów ochronnych wymaga specyficznego podejścia do zabiegów gospodarczych. W zakresie użytkowania rębego zaleca się unikanie rębni zupełnych. Natomiast ze względu na dominujące funkcje rekreacyjne lasów zaleca się stosowanie cięć (Ważyński 1997, 2007):

- krajobrazowych – wykonywanych w pierwszym etapie przystosowania lasu do wypoczynku w strefach A i B (zgodnych z Zasadami hodowli lasu, opisanych powyżej), w celu kształtowania krajobrazu leśnego z punktu widzenia optymalizacji efektu wypoczynku w środowisku leśnym,
- odnowieniowych – wykonywanych w przypadku konieczności odnowienia konkretnego drzewostanu, co wymaga w stosunku do niego indywidualnego podejścia,
- pielęgnacyjnych – wykonywanych zgodnie z zasadami hodowlanymi dla lasów gospodarczych, ale z uwzględnieniem estetyki lasu i krajobrazu,
- sanitarnych – wykonywanych w celu utrzymania dobrego stanu zdrowotnego i sanitarnego lasu, co ma zapewnić efektywny wypoczynek w lesie,
- porządkujących – wykonywanych dla utrzymania estetyki lasu i jego przejrzystości po obu stronach ścieżek spacerowych i rowerowych.

Urozmaicony wybór gatunków drzew do odnowień w lasach komunalnych powinien uwzględniać specyfikę warunków miejskich – zanieczyszczenie gleb i powietrza, wiatr, susze, szkody powodowane przez ludzi (złamania, zdeptanie). Często istotna jest także wartość estetyczna drzew i forma ich wzrostu. Wieżba sadzenia powinna być luźna, z uwzględnieniem bezpośredniego sąsiedztwa innych drzewostanów oraz wyglądu obecnego i docelowego krajobrazu.

Odrębnym problemem jest właściwe przystosowanie lasu dla potrzeb turystyki i rekreacji. Polega to przede wszystkim na wydzieleniu odpowiednich miejsc na miejsca wypoczynku i rekreacji, parkingi, pola biwakowe, ścieżki, wyposażenie ich we właściwe elementy technicznego zagospodarowania (tablice informacyjne, kierunkowskazy, ogrodzenia, kosze na śmieci, sanitariaty, paleniska, ławy, stoły, zadaszenia, punkty widokowe). Wszystko to wymaga indywidualnego podejścia, spełniającego podstawowe wymogi estetyki i ochrony przeciwpożarowej lasu oraz możliwości wykonawcze jednostek odpowiedzialnych za lasy w zasięgu miast.

Wybrane problemy prawne dotyczące lasów w zasięgu oddziaływania miast

Obecnie trwają prace nad zmianami w ustawie o lasach. Leśnicy pracujący w lasach komunalnych miasta Poznania zgłaszają swoje propozycje, które ich zdaniem powinny znaleźć się we wspomnianym akcie prawnym (Leśnicy komunalni ... 2008). Ich głos jest wynikiem braku odpowiednich zapisów lub niedopowiedzeń w ustawie o lasach (1991) oraz brakiem stosownych odniesień do lasów w zasięgu miast w instrukcji urządzania lasu i zasadach hodowli lasu. Sugerowane zmiany mają spowodować wyraźne zaistnienie lasów miejskich w polskim prawie.

Proponuje się m.in., aby pod pojęciem lasu (Art. 3 ustawy) rozumieć także **grunt przeznaczony do zaspakajania potrzeb w zakresie wypoczynku i masowej rekreacji**.

Nadzór nad gospodarką leśną (Art. 5 ustawy) w lasach będących własnością Skarbu Państwa i zarządzanych przez Państwowe Gospodarstwo Leśne Lasy Państwowe powinien być prowadzony przez ministra środowiska (pkt 1), a w lasach niestanowiących własności Skarbu Państwa i w lasach stanowiących własność Skarbu Państwa, ale niezarządzanych przez Państwowe Gospodarstwo Leśne Lasy Państwowe i parki narodowe powinien być prowadzony przez starostę.

Ogólne zasady prowadzenia gospodarki leśnej dotyczą wszystkich właścicieli lasów, ale nie ma szczegółowych instrukcji, zasad i zarządzeń, które odnosiłyby się do lasów innych form własności, w tym lasów na terenie miast (lasów komunalnych). Stąd propozycja, aby w punkcie 7 Ustawy dopisać, że minister właściwy do spraw środowiska określi w drodze rozporządzenia szczegółowe zasady prowadzenia gospodarki leśnej w miastach. Natomiast zadania związane z zabiegami profilaktycznymi, ochroną gleb i wód leśnych oraz zwalczania szkodników w lasach stanowiących własność Skarbu Państwa, ale niezarządzanych przez Lasy Państwowe i Parki Narodowe powinien określać, w drodze decyzji, starosta (Art. 9, pkt 2 Ustawy). Jednocześnie leśnicy lasów komunalnych oczekują, że decyzję o wykonaniu zarządzonych przez starostę zabiegów zwalczających i ochronnych w zagrożonych lasach komunalnych będzie wykonywany na koszt właścicieli nadleśnictw (art. 10, pkt 2 Ustawy). Pozyskane w lasach komunalnych drewno powinien cechować starosta, który na wniosek właściciela lasu, wystawi także dokument legalności pozyskania drewna (Art. 14a, pkt 3).

Zasady prowadzenia gospodarki leśnej w danym obiekcie wynikają z planu urzędzenia lasu. Leśnicy miasta Poznania oczekują, że w Ustawie o lasach znajdzie się zapis, że dla lasów o powierzchni 10 ha i więcej stanowiących własność gmin będzie sporządzany plan urzędzenia lasu, a przy powierzchni do 10 ha uproszczony plan urzędzenia lasu (Art. 19, pkt 1 i 2 Ustawy). Plany powinien wg nich zatwierdzać w pierwszym przypadku wojewoda, w przypadku drugiego starosta (Art. 22 Ustawy).

Podsumowanie

Lasy w zasięgu miast (będące w zarządzie Lasów Państwowych i gmin) mają coraz większe znaczenie dla mieszkańców miast, stanowiąc dla nich swoistą odskocznicę od życia codziennego. Są to lasy pełniące różne funkcje, ze szczególnie rozbudowanymi funkcjami pozaprodukcyjnymi. Znaczenie funkcji produkcyjnych tych lasów jest niewielkie i podporządkowane kształtowaniu krajobrazu leśnego, estetyce lasu oraz utrzymywaniu drzewostanów w dobrej kondycji zdrowotnej i sanitarnej.

Lasy w zasięgu miast stanowią istotny element przestrzeni przyrodniczej i krajobrazowej, w której granica las – miasto ulega coraz bardziej zatarciu. Organizm biologiczny (las) wnika w organizm urbanistyczny (miasto) i na odwrót. Rodzi to różnego rodzaju konfliktowe i problemowe sytuacje, które nie zawsze są możliwe

do rozwiązywania przez zarządzających lasami. Szczególnie dotyczy to lasów komunalnych administrowanych przez władze miejskie, które nie mają do dyspozycji zbyt wielu narzędzi prawnych (zapisów w ustawach, instrukcji, zasad i zarządzeń) do prowadzenia gospodarki leśnej. Sytuacji nie poprawia również fakt dużego rozdrobnienia lasów miejskich oraz to, że właścicielami lasów w obrębie miast są, obok władz gminnych, Skarb Państwa i osoby prywatne.

Mimo istnienia pozytywnych przykładów współpracy leśników z władzami różnego szczebla (przykład Nadleśnictwa Karczma Borowa), koniecznym wydaje się prowadzenie edukacji leśnej i szkoleń w zakresie prowadzenia gospodarki leśnej i turystycznego zagospodarowania lasu dla starostw, gmin, miejskich zakładów zieleni, zarządów dróg miejskich oraz innych jednostek organizacyjnych odpowiedzialnych za lasy komunalne. Istnieje także uzasadniona potrzeba opracowania i wydania dla nich poradnika.

Wzrastająca świadomość ekologiczna społeczeństwa predysponuje je do brania udziału w procesie planowania i podejmowania decyzji dotyczących obszarów leśnych w zasięgu miast. Jest to już praktykowane w odniesieniu do lasów będących w zarządzie Lasów Państwowych (poprzez uczestnictwo w obradach komisji gospodarczo-technicznych lub komisji *Programu edukacji leśnej w nadleśnictwie*). Nie ma natomiast takich tradycji w odniesieniu do lasów komunalnych.

Literatura

- Borowiec A. 2004. *Projekt zagospodarowania terenów leśnych przyległych do rzeki Warty i Zakładów Chemicznych Luboń S.A. dla celów edukacyjno-rekreacyjno-turystycznych*. Pr. magist. Kat. Urząd. Lasu, Poznań.
- Broda J. 1965. *Eksploracja lasu przez chłopów i mieszczan*. [W:] Dzieje lasów, leśnictwa i drzewnictwa w Polsce. PTL, SITLiD: 80–85.
- Geszprych M. 2006. *Lasy miejskie w Polsce*, *Aura* 10: 9–10.
- Instrukcja urządzania lasu*. 1957. Ministerstwo Leśnictwa i Przemysłu Drzewnego. PWRiL, Warszawa.
- Instrukcja urządzania lasu*. 1970. Ministerstwo Leśnictwa i Przemysłu Drzewnego. PWRiL, Warszawa.
- Instrukcja urządzania lasu*. 1980. Tom I. Prace urzędzeniowe. Ministerstwo Leśnictwa i Przemysłu Drzewnego. Naczelny Zarząd Lasów Państwowych. PWRiL, Warszawa.
- Instrukcja urządzania lasu*. 1994. Część ogólna. Ministerstwo Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa. Dyrekcja Generalna Lasów Państwowych. Inst. Bad. Leśn., Warszawa.
- Instrukcja urządzania lasu*. 2003. Część I. Instrukcja sporządzania planu urządzania lasu dla nadleśnictwa. Załącznik do Zarządzenia Dyrektora Generalnego Lasów Państwowych z dnia 18 kwietnia 2003 r. Centrum Informacyjne LP, Warszawa.
- Jaszczak R., Świgoń A. 2000. *Organizacja i funkcjonowanie leśnej ścieżki dydaktycznej w Nadleśnictwie Karczma Borowa*. [W:] Problemy turystyki i rekreacji w lasach Polski. Krajowa Konferencja Naukowa, Warszawa: 224–230.
- Jaszczak R., Świgoń A. 2004. *Leśna turystyka podmiejska w lasach gospodarczych na przykładzie Nadleśnictwa Karczma Borowa*. [W:] Problemy zrównoważonego rozwoju turystyki, rekreacji i sportu w lasach. AWF w Warszawie, Warszawa: 115–121.

- Jaszczak R., Borowiec A., Wojda B., 2008. *Projekt zagospodarowania zdegradowanych terenów leśnych położonych w sąsiedztwie Zakładów Chemicznych Luboń S.A.* [W:] VIII Sympozjum Ochrony Ekosystemów Leśnych - Zagrożenie ekosystemów leśnych przez człowieka, rozpoznanie – monitoring – przeciwdziałanie. Rogów, 15–16 listopada 2007 r. Wyd. SGGW, Warszawa: 252–258.
- Kaliszewski A. 2006. *Lasy miejskie – przegląd wybranych zagadnień na podstawie literatury*. Leśne Pr. Bad. 1: 103–118.
- Leśnictwo 2007. 2007. GUS, Warszawa.
- Leśnicy komunalni w sprawie nowelizacji Ustawy o lasach. Przegl. Leśn. 3/2008 (201/XVIII): 13.
- Łonkiewicz B. 1993. *Założenia delimitacji obszarów leśnych w gospodarce przestrzennej kraju*. Pr. Inst. Bad. Leśn. 747–751: 33–62.
- Ochrona środowiska 2007. 2007. GUS, Warszawa.
- Połujański A. 1854. *Opisanie lasów Królestwa Polskiego i Gubernij Zachodniej Cesarstwa Rosyjskiego pod względem historycznym, statystycznym i gospodarczym*. T. I Drukarnia Gazety Codziennej, Warszawa. T. II–IV Drukarnia Józefa Unger, Warszawa.
- Ustawa o lasach z dnia 28 września 1991r. Dz.U.05.45.435.
- Ważyński B. 1997. *Urządzanie i zagospodarowanie lasu dla potrzeb turystyki i rekreacji*. Wyd. AR Pozn., Poznań.
- Ważyński B. 2007. *Zasady prowadzenia gospodarki leśnej wokół aglomeracji miejskich*. Biblioteczka leśniczego Z. 253. Wyd. Świat, Warszawa.
- Więcko E. 1960. *Lasy i przemysł leśny w Polsce*. PWRiL, Warszawa.
- Wojda B. 2004. *Projekt perspektywicznego zagospodarowania terenów przyległych do Zakładów Chemicznych Luboń S.A. dla celów edukacyjno-turystyczno-rekreacyjnych*. Pr. magist. Kat. Urząd. Lasu, Poznań.
- Zasady hodowli lasu obowiązujące w Państwowym Gospodarstwie Leśnym Lasy Państwowe*. 2003. DGLP, Ośrodek Rozwojowo-Wdrożeniowy LP w Bedoniu. Warszawa.

Roman Jaszczak
Katedra Urządzania Lasu
Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu
romanj@up.poznan.pl